

Annotatsiya. Mazkur maqolada 1920-yillarning ikkinchi yarmida Buxoroda nashr etilgan “Ozod Buxoro” gazetasining tarixiy manba sifatidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Gazeta materiallari orqali Buxoro hududidagi siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’rifiy va madaniy jarayonlar, mahalliy boshqaruv faoliyati, yer islohoti, saylovlar, qishloq xo’jaligi, kooperatsiya, sud-huquq masalalari hamda xotin-qizlar hayotiga oid ma’lumotlarni o’rganish imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, gazeta materiallarini manbashunoslik nuqtayi nazaridan tanqidiy tahlil qilish zaruratiga asoslanadi.

Kalit so’zlar: “Ozod Buxoro”, Buxoro, davriy matbuot, tarixiy manba, yer islohoti, maorif, saylov, mahalliy boshqaruv, qishloq xo’jaligi, kooperatsiya.

Kirish

XX asrning 20-yillari Buxoro tarixida siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy o’zgarishlar jadallashgan davr sifatida alohida ahamiyatga ega. Mazkur davrni o’rganishda arxiv hujjatlari, statistik ma’lumotlar, xotiralar bilan bir qatorda davriy matbuot materiallari ham muhim tarixiy manba vazifasini bajaradi. Xususan, “Buxoro axbori” va “Ozod Buxoro” gazetalar¹ Buxoro hududida kechgan jarayonlarni bevosita davr ruhida aks ettirgan nashrlardan biridir.

Gazeta sahifalarida nafaqat davlat va siyosiy tashkilotlar faoliyati, balki mahalliy hududlardagi kundalik hayot, qishloq xo’jaligi, maorif, sud ishlari, soliq, kooperatsiya, obodonlashtirish va boshqa ko‘plab masalalar yoritilgan. Shu jihatdan “Ozod Buxoro”ni faqat siyosiy targ‘ibot vositasi sifatida emas, balki davrning

¹ “Buxoro axbori” gazetasi БХСР Марказий Ижроия Қўмитаси матбуот органи бўлиб, 1920 йил 9 сентябрдан 1923 йил октябргача чоп этилган. Газета ўзбек тилида, ислох қилинган араб имлосида, сарғиш рангли ўртача сифатдаги қоғозда, ҳафтада 1-2 марта, 1500-2000 нусхада чиқарилган. 1923 йил 16 октябрдан “Озод Бухоро” номида газета нашр қилина бошланган. Бу газета 1930 йил октябр ойигача чиқиб турган. Газеталарнинг тўлиқ таҳламли бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат архиви (Ўзбекистон МДА) ва Абу Али Ибн Сино номидаги Бухоро вилояти марказий кутубхонасида сақланмоқда.

ijtimoiy hayotini kompleks o'rganish imkonini beruvchi tarixiy manba sifatida tadqiq etish muhimdir.

Asosiy qism. “Ozod Buxoro” gazetasi 1920-yillarda Buxorodagi ijtimoiy-siyosiy hayotning turli jabhalarini yoritib bordi. Gazetaning 1926-yilgi sonlari mazmuni uning mavzu doirasi nihoyatda keng bo'lganini ko'rsatadi. Masalan, 1926-yil 2-fevraldagi 15-sonda mahalliy xo'jalik ishlari, obodonlashtirish, yo'l ta'mirlash, ijara, telefon aloqasi, nashriyot, G'ijduvon mahalliy xo'jaligi, xotin-qizlar konferensiyasi va viloyat maorif tizimiga oid materiallar berilgan. Bu materiallar Buxoro hududida davlat boshqaruvi va mahalliy xo'jalik tizimini shakllantirish jarayonlarini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, mahalliy xo'jalik, aloqa, obodonlashtirish va yo'l ishlari haqidagi xabarlar hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmasidagi o'zgarishlarni aniqlash imkonini beradi.

Gazetaning 1926-yil 3-fevraldagi 16-sonida esa quyi sovet saylovlari, G'ijduvon tumanidagi elektrlashtirish ishlari, dehqon xo'jaligi, yer islohoti, qishloq muxbirlarining xabarlari, mahalliy boshqaruvdagi kamchiliklar, maorif va xo'jalik tashkilotlari faoliyatiga oid materiallar chop etilgan. Mazkur materiallarning manbashunoslik nuqtayi nazaridan ahamiyati shundaki, ular markaziy siyosiy qarorlarning joylardagi amaliy holatini kuzatish imkonini beradi. Masalan, “Yer islohoti tevaragida” kabi materiallar orqali agrar siyosatning qishloq aholisi hayotiga ta'sirini, “Dehqon xo'jaligi”ga oid xabarlar orqali esa qishloq xo'jaligining kundalik muammolarini o'rganish mumkin. 1926-yil 7-fevraldagi 17-son gazeta materiallari yanada keng mavzularni qamrab olgan. Unda saylovlarga tayyorgarlik, yer islohoti, suv masalasi, qishloqdagi boshqaruv, maorif, maktablar, savod kurslari, Dorilmuallimin binosi, bozor narxlari, chorva ozuqasi, tish shifoxonasi, davlat va xalq mulkini muhofaza qilish, xotin-qizlar turmushi va mehnat sudiga oid materiallar mavjud. Bu son gazetaning tarixiy manba sifatidagi imkoniyatlarini ayniqsa yaqqol namoyon etadi. Birgina gazeta soni orqali Buxoroning siyosiy boshqaruvi, ta'lim tizimi, iqtisodiy ahvoli, sog'liqni saqlash,

xotin-qizlar masalasi va huquqiy hayotiga oid ma'lumotlarni birgalikda tahlil qilish mumkin.

1926-yil 9-fevraldagi 18-sonda ham saylovlar, kooperatsiya, qishloqqa sayyor do'konlar chiqarish, mahalliy moliya ishlari, yer islohoti, maktablar, 1925–1926-yillar viloyat budjeti, sud ishlari va muallimlar yig'ilishiga oid materiallar e'lon qilingan.

1926-yilda chop etilgan "Dodini kim eshitadi" nomli maqolasida sud ishlari, mahalliy hayotdagi muammolar va adolatsizlik masalari haqida bir qancha jamiyatdagi real muammolar keltirilgan.

1927-1928-yillardagi maqolalarning asosiy mazmuni sud huquq tizimiga oid tanqidiy materiallar, yer-suv islohoti haqidagi maqolalar, xotin-qizlar masalasiga oid maqolalar, maorif va savodsizlikka qarshi kurash haqidagi materiallar keltirilgan. Ushbu maqolalarda huquqshunoslarning faoliyati, davlat boshqaruvi va "tozalash" jarayonlari, qishloq xo'jaligi, yer munosabatlari, ayollarning ijtimoiy hayotdagi ishtiroki, maktablar, o'qituvchilar va savodxonlik kurslari haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Mazkur materiallar Buxorodagi iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni mikro darajada tadqiq etish uchun muhimdir. Xususan, viloyat budjeti haqidagi ma'lumotlar mahalliy moliyaviy siyosatni, kooperatsiya haqidagi maqolalar esa yangi xo'jalik munosabatlarining shakllanishini o'rganish imkonini beradi. "Ozod Buxoro" materiallarining yana bir muhim jihati — unda qishloq muxbirlari tomonidan yuborilgan xabarlarning muntazam e'lon qilinganidir. Bunday materiallarda mayda o'g'rilik, mahalliy rahbarlarning faoliyati, xo'jalikdagi kamchiliklar, sud jarayonlari, narx-navolar va qishloq hayotidagi boshqa masalalar yoritilgan. Shu sababli gazeta nafaqat davlat siyosatini, balki aholining kundalik hayotida yuzaga kelgan muammolarni ham o'rganish imkonini beradi. Shu bilan birga, "Ozod Buxoro" materiallariga manbashunoslik nuqtayi nazaridan tanqidiy yondashish talab etiladi. Gazeta o'z davrining siyosiy-mafkuraviy muhitida faoliyat yuritganligi sababli undagi ayrim maqolalarda rasmiy siyosat va

mafkuraviy qarashlarning ta'siri mavjud. Shuning uchun gazeta materiallaridagi ma'lumotlarni arxiv hujjatlari, statistik to'plamlar, boshqa davriy nashrlar va xotiralar bilan qiyosiy tahlil qilish ilmiy jihatdan maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, "Ozod Buxoro" gazetasi 1920-yillarning ikkinchi yarmida Buxoroda kechgan tarixiy jarayonlarni o'rganishda muhim davriy manbalardan biridir. Uning sahifalarida siyosiy jarayonlar bilan bir qatorda yer islohoti, qishloq xo'jaligi, mahalliy xo'jalik, kooperatsiya, maorif, sog'liqni saqlash, sud-huquq tizimi, saylovlar, xotin-qizlar hayoti va kundalik ijtimoiy muammolarga oid ko'plab ma'lumotlar jamlangan.

1926-yilgi sonlar tahlili shuni ko'rsatadiki, gazeta Buxoro hududidagi jarayonlarni nafaqat markaziy siyosat nuqtayi nazaridan, balki mahallalar, tumanlar va qishloqlar kesimida ham yoritgan. Shu jihatdan "Ozod Buxoro" materiallari Buxoroning 1925-yildan keyingi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy tarixini mikro va makro darajada tadqiq etish uchun katta ilmiy imkoniyat yaratadi. Demak, "Ozod Buxoro"ni tarixiy manba sifatida o'rganishda uning axborot beruvchi, siyosiy-mafkuraviy, ijtimoiy-tanqidiy va statistik-ma'lumot beruvchi xususiyatlarini birgalikda hisobga olish lozim. Gazeta materiallarini boshqa yozma manbalar bilan qiyosiy tahlil qilish orqali 1920-yillarning ikkinchi yarmida Buxoroda yuz bergan murakkab va ziddiyatli o'zgarishlarning yanada xolis tarixiy manzarasini yaratish mumkin.

Foydalanilgan manba:

1. "Ozod Buxoro" gazetasi, 15 (661)-son, 1926-yil, 2-fevral.
2. "Ozod Buxoro" gazetasi, 16 (662)-son, 1926-yil, 3-fevral.
3. "Ozod Buxoro" gazetasi, 17 (663)-son, 1926-yil, 7-fevral.
4. "Ozod Buxoro" gazetasi, 18 (668)-son, 1926-yil, 9-fevral.